

УДК 346.18

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.4>**Л. Білецька,**кандидат юридичних наук,
докторант

ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

НОРМАТИВНА МОДЕЛЬ СТРАХОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Постановка проблеми. У юридичній літературі страхова діяльність визначається як врегульована нормами права господарська діяльність страхових організацій з надання страхових послуг за рахунок сформованих страхових фондів, що здійснюється на підставі ліцензії, як правило, з метою отримання прибутку. Правове регулювання страхування становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють страхову діяльність як загалом, так і за окремими її напрямками. Зрозуміло, що від якості

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Характеристика сучасних тенденцій розвитку правового регулювання систем страхування, ринку страхових послуг присвячено роботи відомих вітчизняних як теоретиків, так і практиків. Серед них У. Івасечко, М. Скидан, Н. Кудрявська, В. Мачуський, Н. Пацурін, В. Надьон, Н. Мокрицька та ін.

Результати досліджень розвитку правового регулювання систем страхування, в умовах ринкової економіки представлено у спеціальній літературі. Проте однією з найважливіших залишається проблема напрямів вдосконалення правового регулювання систем страхування, системне дослідження даної проблеми.

Метою статті є визначення поняття, складу і структури нормативної моделі в сфері страхового підприємництва для подальшого вдосконалення правового регулювання.

Виклад основного матеріалу.

Вдосконалення правового регулювання страхової діяльності потребує застосування наукового арсеналу. Зокрема, пропонується системний відхід, методи моделювання та ін. Введемо відповідні поняття, наукові інтерпретації певних звичних для юриспруденції категорій. Правове регулювання страхової діяльності будемо трактувати як складову її правове (організаційно-правове) забезпечення. Тоді під організаційно-правовим забезпеченням страхового підприємництва будемо розуміти систему, що містить нормативну модель (сукупність нормативно-правових актів) створення, функціонування та розвитку регуляторної політики, а також організаційні засоби її реалізації. Спочатку про склад (систематизацію) відповідних актів та їх структуру (співвідношення між групами правових актів).

Система правового регулювання страхової діяльності містить норми, визначені в правових документах різного рівня. Це, перш за все, Конституція України; міжнародні угоди, які підписала й ратифікувала Україна (Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) Принципи УНІДРУА і Принципи європейського контрактного права розглядаються як два зведення норм уніфікованого контрактного права, як правила, які застосовуються сторонами міжнародних контрактних відносин (в т.ч. і в сфері страхування)

за їх волевиявленням). Наступний, другий рівень становлять кодифіковані документи (Господарський, Цивільний, Податковий, Повітряний кодекси України); закони та постанови Верховної Ради України (закон України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [1], закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2], закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» [3], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4]).

Третій рівень представлений указами та розпорядженнями Президента України (Указ Президента України від 12 листопада 1999 року № 1468/99 «Про Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю» [5]; Указом Президента України від 30.06.2020 №259/2020 «Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» припинено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, шляхом ліквідації).

До четвертого рівня автор відніс відомчі нормативні акти (інструкції, методики, положення, накази), затверджені міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України. Це також розпорядження Нацкомфінпослуг від 19.05.2020 № 925 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з питань складання та подання звітності учасниками ринків фінансових послуг» зареєстроване у Міністерстві юстиції України 30.06.2020 за № 595/34878) [6]. П'ятий та шостий рівні представлені відповідно нормативними актами

органу, який, згідно із законодавством України, здійснює нагляд за страховою діяльністю, а також нормативними актами органів місцевої виконавчої влади у випадках, коли окремі питання регулювання страхової діяльності було делеговано цим органам за рішенням Президента або Уряду України [7].

Крім того, правове регулювання договірних відносин зі страхування здійснюється позаюрідичними джерелами. Маються на увазі звичаєві норми. Можливість застосування правового звичаю у страхових відносинах передбачена Цивільним та Господарським кодексами. Згідно з п. 1, 2 ст. 7 «Звичай», цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. 2. Звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується. Співвідношення звичаю та договору визначається на користь останнього.

Таким чином, система правового регулювання страхової діяльності містить норми, визначені в правових документах різного рівня, які мають певну ієрархію (структуру). Якщо інтерпретувати цю систему як модель страхової діяльності, то можна говорити про два її різновиди: існуючу і бажану. Існуюча представлена фактичною нормативною моделлю, тобто, чинними правовими актами, їх сукупністю. Будемо розглядати також і бажану нормативну модель, яка уявляє собою сукупність бажаних нормативних актів. Вони, а також їх сукупність – мають бажані властивості – повноту правового регулювання, несуперечливість, узгодженість відповідних норм права, відповідають вимогам ефективності тощо. Задача вдосконалення нормативної моделі

правового регулювання страхової діяльності полягає у переході від фактичної до нормативної моделі.

Зрозуміло, що виконання такого роду завдань потребує прийняття господарсько-правових рішень (господарсько-правових актів) високої якості. Підвищення якості цих рішень слід розглядати як напрям модернізації господарсько-правового забезпечення економіки.

Розуміючи під якістю правових актів сукупність певних системоутворюючих властивостей (проблемно-цільова спрямованість акту, закріплення найбільш раціональної організації діяльності, що регламентується, повнота правового регулювання, несуперечливість правових норм тощо), зазначимо, що саме невідповідність діючих актів перерахованим властивостям – становить проблему неякості господарсько-правового регулювання економіки.

Господарсько-правове регулювання концептуально і стратегічно має бути переорієнтовано з нагромадження регуляторних приписів, детальної регламентації господарської діяльності на всебічне заохочення підприємництва та приватної ініціативи, використання науково-технічного потенціалу. При цьому значущість зусиль держави в цьому напрямі має зростати. Йдеться не тільки про так звані прямі заходи, за допомогою яких підприємства зобов'язуються, а й про створення умов за яких господарючі суб'єкти заохочуються або стимулюються до ефективного господарювання. Це і є «закріплення найбільш раціональної організації діяльності, що регламентується». Зокрема, запровадження інновацій слід розглядати як засіб раціональної організації діяльності, стимул до ефективного господарювання. Маються на увазі заходи, що утворюють сприятливі умови, сприятливе середовище для створення нових зразків, технологій, виготовлення і впровадження нових видів товарів, сировинних матеріа-

лів, нових виробничих і транспортних засобів, нових форм організації виробництва, освоєння нових ринків тощо.

Головними засобами створення сприятливого зовнішнього середовища для економіко-інноваційного розвитку з боку держави є реалізація організаційно-правових заходів, прийняття якісних, а отже, ефективних законодавчих та інших нормативно-правових актів. Якість, ефективність правового регулювання у цій сфері включає його повноту, що обумовлюється ступенем унормування суттєвих параметрів організації господарської діяльності, які змінюються в процесі інноваційного розвитку.

У той же час якісні показники (а це результати господарської діяльності, ефективність її правового регулювання) не відповідає сучасним вимогам, викликам сьогодення. Головною причиною неефективності (недостатньої ефективності) нормативно-правових актів в сфері економіки багато хто з фахівців вважає недоліки самого законодавчого процесу – процесу підготовки, розробки проектів законодавчих актів. Йдеться про так звану регуляторну діяльність. Важливість цієї діяльності дозволяє розглядати її та організацію цієї діяльності як одну з провідних функцій держави. Держава організовує процес регуляторної діяльності, приймаючи відповідні нормативно-правові акти, інструктивно-методичні матеріали та, шляхом створення цілої системи органів, наділення їх і інших органів державної влади, самоврядування та різноманітних організацій відповідними обов'язками щодо здійснення регуляторної діяльності, контролює цю діяльність. Зазначені функції, виконувані державою щодо регуляторної діяльності, утворюють самостійний напрям державної політики – регуляторну політику. З моменту прийняття Закону «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», цей напрям (функцію) можна вважати законодавчо виокремленим. Отже, регуляторна політика –

це законодавчо виокремлена функція держави по управлінню регуляторної діяльністю. «Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності, – як зазначено у згаданому Законі – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних органів або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України» [8]. Таким чином, регуляторна політика – це процес управління правотворенням (правозастосуванням), спрямований на вдосконалення зазначених процесів.

Метою статті є визначення підходів до систематизації нормативно-правових актів в сфері страхового підприємництва для подальшого вдосконалення правового регулювання. Зазначається, що правове регулювання страхування становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють страхову діяльність як загалом, так і за окремими її напрямками. Система правового регулювання страхової діяльності містить норми, визначені в правових документах різного рівня. Перший рівень становлять Конституція України; міжнародні угоди, які підписала й ратифікувала Україна. Наступний, другий рівень становлять кодифіковані документи (Господарський, Цивільний, Податковий, Повітряний кодекси України); закони та постанови Верховної Ради України. Третій рівень представлений указами та розпорядженнями Пре-

зидента України. До четвертого рівня автор відніс відомчі нормативні акти (інструкції, методики, положення, накази), затверджені міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України. П'ятий та шостий рівні представлені відповідно нормативними актами органу, який, згідно із законодавством України, здійснює нагляд за страховою діяльністю, а також нормативними актами органів місцевої виконавчої влади у випадках, коли окремі питання регулювання страхової діяльності було делеговано цим органам за рішенням Президента або Уряду України. Крім того, правове регулювання договірних відносин зі страхування здійснюється позаюрідичними джерелами. Маються на увазі звичаєві норми. Результати систематизації основних нормативно-правових документів, що регулюють страхову діяльність в Україні, можуть бути представлені у табличному вигляді. Зазначено, що Підвищення якості господарсько-правових актів слід розглядати як напрям модернізації господарсько-правового забезпечення економіки, підвищення її ефективності, а отже і виконання завдань, які необхідно вирішити для здійснення модернізації господарсько-правового забезпечення економіки, сприяти вступу України до ЄС. Засобом забезпечення бажаних властивостей правових актів є регуляторна діяльність. Важливість цієї діяльності дозволяє розглядати її та організацію цієї діяльності як одну з провідних функцій держави. Держава організовує процес регуляторної діяльності, приймаючи відповідні нормативно-правові акти, інструктивно-методичні матеріали та, шляхом створення цілої системи органів, наділення їх і інших органів державної влади,

самоврядування та різноманітних організацій відповідними обов'язками щодо здійснення регуляторної діяльності, контролює цю діяльність. Зазначені функції, виконувани державою щодо регуляторної діяльності, утворюють самостійний напрям державної політики – регуляторну політику.

Ключові слова: страхове підприємництво; правове регулювання страхування, система правового регулювання страхової діяльності, нормативна модель, якість господарсько-правових актів, регуляторна діяльність.

Biletska L. Legal regulation of insurance activities in Ukraine

The purpose of the article is to determine approaches to the systematization of normative legal acts in the field of insurance entrepreneurship for further improvement of legal regulation. It is noted that the legal regulation of insurance consists of legislative and other normative legal acts that regulate insurance activity both in general and in its individual directions. The system of legal regulation of insurance activity contains norms defined in legal documents of various levels. The first level is the Constitution of Ukraine; international agreements signed and ratified by Ukraine. The next, second level consists of codified documents (Economic, Civil, Tax, Air Codes of Ukraine); laws and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine. The third level is represented by decrees and orders of the President of Ukraine. The author classified departmental regulations (instructions, methods, regulations, orders) approved by ministries, departments, central executive bodies and registered in the Ministry of Justice of Ukraine to the fourth level. The fifth and sixth levels are represented, respectively, by regulatory acts of the body

that, according to the legislation of Ukraine, supervises insurance activities, as well as by normative acts of local executive authorities in cases where certain issues of regulation of insurance activities were delegated to these bodies by the decision of the President or Government of Ukraine. In addition, legal regulation of insurance contractual relations is carried out by extralegal sources. Customary norms are meant. The results of the systematization of the main regulatory and legal documents regulating insurance activity in Ukraine can be presented in tabular form. It is noted that the improvement of the quality of economic and legal acts should be considered as a direction of modernization of the economy, increasing its efficiency, and therefore the fulfillment of tasks that must be solved in order to modernize the economic and legal provision of the economy, to facilitate Ukraine's accession to the EU. Regulatory activity is a means of ensuring the desired properties of legal acts. The importance of this activity allows us to consider it and the organization of this activity as one of the leading functions of the state. The state organizes the process of regulatory activity by adopting relevant normative legal acts, instructional and methodical materials and, by creating a whole system of bodies, empowering them and other state authorities, self-government and various organizations with the relevant duties for the implementation of regulatory activity, controls this activity. The specified functions performed by the state in relation to regulatory activity form an independent direction of state policy – regulatory policy.

Key words: insurance business; legal regulation of insurance, system of legal regulation of insurance activity, normative model, quality of economic and legal acts, regulatory activity.

Література

1. Закон України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 1. Ст. 1
2. Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 1. Ст. 1
3. Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України».
4. Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» (Редакція станом на 05.01.2022) // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 23. Ст. 158.
5. Указ Президента України від 12 листопада 1999 року N 1468/99 «Про Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1468/99#Text>
6. Розпорядження Нацкомфінпослуг від 19.05.2020 № 925 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з питань складання та подання звітності учасниками ринків фінансових послуг» <https://www.nfpr.gov.ua/.../ROZPORYAD.../2020/05.19/R-925.pdf>
7. Гетьманець О. П. Господарське право України. Ч. 1. Підручник : у 2 ч. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2014. 368 с.
8. Закон від 11 вересня 2003 року № 1160-IV «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 9. Ст. 7.